

Поглавље 2

Додатак четвртој лекцији

2.1 Хевисајдов развој функције $X(s)$

Поставља се питање како се одређује оригинал функције ако је позната њена Лапласова трансформација?

$$X(s) \longrightarrow x(t)?$$

При томе је $X(s)$ реална рационална функција.

Дефиниција 2.1 За функцију $X(s)$ се каже да је реална рационална функција ако је:

1.

$$X(s) = \frac{p(s)}{q(s)}$$

где су $p(s)$ и $q(s)$ полиноми по s ,

2. за сваку реалну вредност броја s , $X(s)$ је такође реално:

$$s = \sigma \in \mathfrak{R} \implies X(s) \in \mathfrak{R}.$$

Нека су:

$$p(s) = \sum_{k=0}^m b_k s^k; q(s) = \sum_{k=0}^n a_k s^k; m \leq n.$$

2.1.1 Нуле функције $X(s)$

Дефиниција 2.2 Број s је ограничена нула r -тог реда функције $X(s)$ у ознаци s^0 ако је тај број s нула r -тог реда полинома $p(s)$ у бројиоцу функције $X(s)$. Ако функција $X(s)$ има више ограничених нула нпр. M оне се означавају са: $s_1^0, s_2^0, \dots, s_M^0$. Вишеструкост k -те нуле се означава са ν_k^0 тако да је:

$$\nu_1^0 + \nu_2^0 + \dots + \nu_M^0 = m.$$

2.1.2 Полови функције $X(s)$

Дефиниција 2.3 Број s је ограничени пол r -тог реда функције $X(s)$ у ознаци s^* ако је тај број s нула r -тог реда полинома $q(s)$ у имениоцу функције $X(s)$. Ако функција $X(s)$ има више ограничених полова нпр. μ они се означавају са: $s_1^*, s_2^*, \dots, s_\mu^*$. Вишеструкост k -тог пола се означава са ν_k^* тако да је:

$$\nu_1^* + \nu_2^* + \dots + \nu_\mu^* = n.$$

2.1.3 Хевисајдов развој функције $X(s)$

Нека је по претпоставци:

$$n \geq m$$

и

$$\nu_k^* = \begin{cases} 1, & k \neq i \\ \geq 2, & k = i \end{cases}.$$

Тада је:

$$X(s) = R_0 + \frac{R_1}{s - s_1^*} + \cdots + \frac{R_{i-1}}{s - s_{i-1}^*} + \frac{R_{i+1}}{s - s_{i+1}^*} + \cdots + \frac{R_\mu}{s - s_\mu^*} + \quad (2.1)$$

$$+ \frac{R_{i1}}{s - s_i^*} + \frac{R_{i2}}{(s - s_i^*)^2} + \cdots + \frac{R_{i\nu_i^*}}{(s - s_i^*)^{\nu_i^*}}$$

Хевисајдов развој функције $X(s)$ у њеним половима, који је потпуно одређен са s_k^* , ν_k^* , R_k и R_{ij} .

У изразу 2.1 s_k^* и ν_k^* су полови функције $X(s)$ који се добијају решавањем једначине:

$$q(s) = 0$$

и њихове вишеструкости.

Такође, у изразу 2.1 R_0 , R_k , и R_{i1} су **резидијуми (остац)** функције $X(s)$ у њеним половима, $+\infty$, једноструким и вишеструком. При томе је:

$$R_0 = X(+\infty),$$

$$R_k = \left. \frac{p(s)}{q'(s)} \right|_{s=s_k^*, \nu_k^*=1},$$

$$R_{ij} = \frac{1}{(\nu_i^* - j)!} \left. \frac{d^{\nu_i^* - j}}{ds^{\nu_i^* - j}} [(s - s_i^*)^{\nu_i^*} X(s)] \right|_{s=s_i^*, \nu_i^* \geq 2}. \quad (2.2)$$

Очигледно, на основу израза 2.2 резидијум R_{i1} у i - том вишеструком полу је:

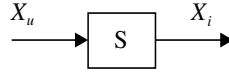
$$R_{i1} = \frac{1}{(\nu_i^* - 1)!} \left. \frac{d^{\nu_i^* - 1}}{ds^{\nu_i^* - 1}} [(s - s_i^*)^{\nu_i^*} X(s)] \right|_{s=s_i^*, \nu_i^* \geq 2}.$$

Сваки сабирак Хевисајдовог развоја је таблични случај, тако да се добија оригинал:

$$x(t) = R_0 \delta(t) + \sum_{\substack{k=1 \\ k \neq i}}^{\mu} R_k e^{s_k^* t} h(t) + \sum_{j=1}^{\nu_i^*} \frac{R_{ij} t^{j-1}}{(j-1)!} e^{s_i^* t} h(t).$$

2.1.4 Диференцијална једначина понашања као један облик математичког модела

Посматра се једноструко преносни систем S (који има само једну улазну и једну излазну величину) чији је дијаграм представљен на слици 2.1.

Слика 2.1: Једноструко преносни систем S

Систем S је такав да је његово понашање математички описано скаларном обичном линеарном диференцијалном једначином са константним коефицијентима (скалари a_k и b_k), компактно:

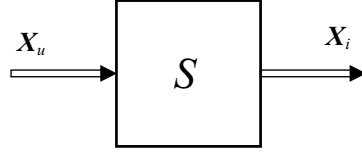
$$\sum_{k=0}^n a_k X_i^{(k)}(t) = \sum_{k=0}^m b_k X_u^{(k)}(t) \quad (2.3)$$

или у развијеном облику:

$$\begin{aligned} a_n X_i^{(n)}(t) + a_{n-1} X_i^{(n-1)}(t) + \dots + a_1 \dot{X}_i(t) + a_0 X_i(t) = \\ = b_0 X_u(t) + b_1 \dot{X}_u(t) + \dots + b_m X_u^{(m)}(t) \end{aligned}$$

која се назива **скаларна диференцијална једначна понашања**.

Слично, на слици 2.2 приказан је вишеструко преносни систем S (укупан збир његових улазних и излазних величина је већи или једнак три, $M + N \geq 3$).

Слика 2.2: Дијаграм вишеструкопреносног система S

Систем S са слике 2.2 је такав да је његово понашање математички описано векторском обичном линеарном диференцијалном једначином са константним коефицијентима (матрице A_k и B_k), компактно:

$$\sum_{k=0}^l A_k \mathbf{X}_i^{(k)}(t) = \sum_{k=0}^m B_k \mathbf{X}_u^{(k)}(t) \quad (2.4)$$

или у развијеном облику:

$$\begin{aligned} A_l \mathbf{X}_i^{(l)}(t) + A_{l-1} \mathbf{X}_i^{(l-1)}(t) + \dots + A_1 \dot{\mathbf{X}}_i(t) + A_0 \mathbf{X}_i(t) = \\ = B_0 \mathbf{X}_u(t) + B_1 \dot{\mathbf{X}}_u(t) + \dots + B_m \mathbf{X}_u^{(m)}(t) \end{aligned}$$

где је:

$$A_k \in \mathbb{R}^{N \times N}, \quad \forall k = 0, 1, \dots, l; \quad B_k \in \mathbb{R}^{N \times M}, \quad \forall k = 0, 1, \dots, m; \quad \mathbf{X}_u \in \mathbb{R}^M; \quad \mathbf{X}_i \in \mathbb{R}^N$$

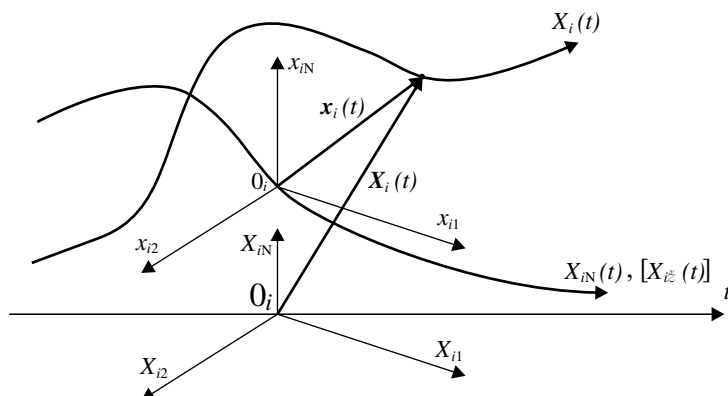
која се назива **векторска диференцијална једначина понашања**.

У једначинама 2.3 и 2.4 велика слова означавају тоталне вредности одговарајућих променљивих величина (улазних, излазних, улаза и излаза).

2.1.5 Стварна динамичка понашања и номинално (жељено) динамичко понашање система

Уобичајено је да се за систем уопште, као на пример на слици 2.2 прописано, задано динамичко понашање назива **номинално динамичко понашање** и оно се изражава са $\mathbf{X}_{iN}(t)$. Ако је посматрани систем објект управљања (O) онда се прописано, задано динамичко понашање назива **жељено динамичко понашање** и оно се изражава са $\mathbf{X}_{i\tilde{z}}(t)$.

На слици 2.3 приказано је стварно и номинално динамичко понашање за систем S са слике 2.2 са различитим координатним системима у којима се ова динамичка понашања посматрају.

Слика 2.3: Стварно и номинално динамичко понашање система S

На слици 2.3 координатни систем $(0_i, X_{i1}, X_{i2}, \dots, X_{iN})$ је тзв. **то-тални координатни систем** који је везан за временску осу и у коме се све величине представљају својим тоталним вредностима а означавају великим словима. На истој слици приказан је и координатни систем $(0_i, x_{i1}, x_{i2}, \dots, x_{iN})$ који је везан за **номинално динамичко понашање тј. жељено динамичко понашање** у случају када је систем S објект управљања O и у коме се све величине представљају својим одступањима а означавају малим словима. Веза између тоталних координата система и одступања је позната од раније а дефинисана тз. Љапуновљевом трансформацијом координата:

$$\mathbf{x}_u = \mathbf{X}_u - \mathbf{X}_{uN} \quad (2.5)$$

$$\mathbf{x}_i = \mathbf{X}_i - \mathbf{X}_{iN}. \quad (2.6)$$

2.5 и 2.6 \implies

$$\mathbf{x}_u = 0_u \iff \mathbf{X}_u = \mathbf{X}_{uN}$$

$$\mathbf{x}_i = 0_i \iff \mathbf{X}_i = \mathbf{X}_{iN}.$$

Једначина 2.4 важи и за номинални радни режим и гласи:

$$\sum_{k=0}^l A_k \mathbf{X}_{iN}^{(k)}(t) = \sum_{k=0}^m B_k \mathbf{X}_{uN}^{(k)}(t). \quad (2.7)$$

На основу 2.4 и 2.7 следи:

$$\sum_{k=0}^l A_k [\mathbf{X}_i(t) - \mathbf{X}_{iN}(t)]^{(k)} = \sum_{k=0}^m B_k [\mathbf{X}_u(t) - \mathbf{X}_{uN}(t)]^{(k)}. \quad (2.8)$$

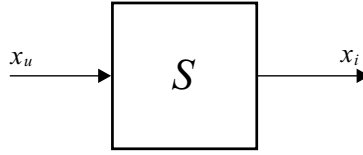
На основу 2.5, 2.6 и 2.8 добија се векторска диференцијална једначина понашања по одступањима:

$$\sum_{k=0}^l A_k \mathbf{x}_i^{(k)}(t) = \sum_{k=0}^m B_k \mathbf{x}_u^{(k)}(t). \quad (2.9)$$

Упоређујући 2.4 и 2.9 закључује се да при преласку са тоталних координата на одступања векторска диференцијална једначина понашања задржава исти облик, исти ред и исте коефицијенте.

2.2 Преносна функција и преносна матрица система

На слици 2.4 приказан је дијаграм једноструко преносног система S . Претпоставка је да су улазна и излазна величина изражене у одступањима.

Слика 2.4: Дијаграм једноструко преносног система S

Дефиниција 2.4 Преносна функција система S у ознаци $W(s)$ је количник левих Лапласових трансформација његове излазне величине $x_i(t)$ и његове улазне величине $x_u(t)$ при свим почетним условима једнаким нули:

$$W(s) = \frac{\mathcal{L}^{-}\{x_i(t)\}}{\mathcal{L}^{-}\{x_u(t)\}} = \frac{X_i^{-}(s)}{X_u^{-}(s)} \quad (2.10)$$

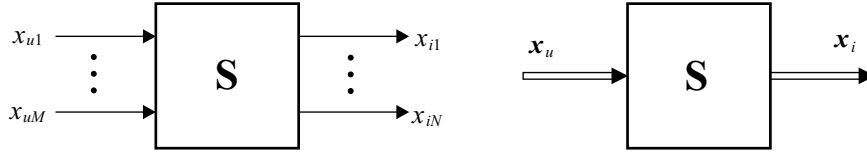
$$x_i^{(k)} = 0, \forall k = 0, 1, \dots, n-1; \quad x_u^{(k)} = 0, \forall k = 0, 1, \dots, m-1.$$

Из израза 2.10 \implies

$$X_i^{-}(s) = W(s) X_u^{-}(s)$$

при свим почетним условима једнаким нули.

На слици 2.5 приказани су дијаграми вишеструко преносног система S на два начина, један на коме су детаљно приказане све улазне и излазне

Слика 2.5: Детаљан и компактан дијаграм система S где су све улазно излазне величине исказане преко одступања

величине појединачно, и други компактан где су улаз и излаз приказани у виду двоструких стрелица. Претпоставка је да су све улазне и излазне величине изражене у одступањима.

Свака улазна величина делује, у општем случају, на сваку излазну величину.

Дефиниција 2.5 $W_{jk}(s)$ је (j, k) -та парцијална преносна функција система S у односу на његову j -ту излазну величину $x_{ij}(t)$ и његову k -ту улазну величину $x_{uk}(t)$:

$$W_{jk}(s) = \frac{X_{ij}^-(s)}{X_{uk}^-(s)}, \text{ при свим почетним условима једнаким нули} \implies$$

$$X_{ij}^-(s) = W_{jk}(s) X_{uk}^-(s); \quad \forall j = 1, 2, \dots, N; \quad \forall k = 1, 2, \dots, M. \quad (2.11)$$

Очигледно, посматрани систем S са слике 2.5 има $N \times M$ парцијалних преносних функција.

Дефиниција 2.6 Преносна матрица система S је $N \times M$ матрична функција чији је (j, k) -ти елемент његова (j, k) -та преносна функција $W_{jk}(s)$ и означава се са $\mathbf{W}(s)$:

$$\mathbf{W}(s) = \begin{bmatrix} W_{11}(s) & W_{12}(s) & \cdots & W_{1M}(s) \\ W_{21}(s) & W_{22}(s) & \cdots & W_{2M}(s) \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ W_{N1}(s) & W_{N2}(s) & \cdots & W_{NM}(s) \end{bmatrix}. \quad (2.12)$$

На основу израза 2.11 и 2.12 следи:

$$\mathbf{X}_i^-(s) = \mathbf{W}(s) \mathbf{X}_u^-(s)$$

при свим почетним условима једнаким нули.

2.2.1 Одзив система применом Лапласове трансформације на једначину понашања

Нека је скаларна диференцијална једначина понашања једноструко преносног система исказана преко одступања:

$$\sum_{k=0}^n a_k x_i^{(k)}(t) = \sum_{k=0}^m b_k x_u^{(k)}(t). \quad (2.13)$$

Применом Лапласове трансформације на леву и десну страну ове једначине добија се:

$$\mathcal{L}^- \left\{ \sum_{k=0}^n a_k x_i^{(k)}(t) \right\} = \mathcal{L}^- \left\{ \sum_{k=0}^m b_k x_u^{(k)}(t) \right\}.$$

На основу особине линеарности Лапласовог оператора следи:

$$\sum_{k=0}^n a_k \mathcal{L}^- \left\{ x_i^{(k)}(t) \right\} = \sum_{k=0}^m b_k \mathcal{L}^- \left\{ x_u^{(k)}(t) \right\}.$$

Даље, на основу Лапласове трансформације k -тог извода функције при свим почетним условима једнаким нули, следи:

$$\sum_{k=0}^n a_k s^k X_i^-(s) = \sum_{k=0}^m b_k s^k X_u^-(s).$$

У претходном изразу $X_i(s)$ и $X_u(s)$ могу да се као чиниоци извуку испред сума:

$$\begin{aligned} X_i^-(s) \sum_{k=0}^n a_k s^k &= X_u^-(s) \sum_{k=0}^m b_k s^k \implies \\ X_i^-(s) &= \frac{\sum_{k=0}^m b_k s^k}{\sum_{k=0}^n a_k s^k} X_u^-(s) \implies \\ W(s) &= \frac{\sum_{k=0}^m b_k s^k}{\sum_{k=0}^n a_k s^k}. \end{aligned} \quad (2.14)$$

Слично, применом Лапласове трансформације на једначину 2.9 добија се:

$$\begin{aligned} \mathcal{L}^- \left\{ \sum_{k=0}^l A_k \mathbf{x}_i^{(k)}(t) \right\} &= \mathcal{L}^- \left\{ \sum_{k=0}^m B_k \mathbf{x}_u^{(k)}(t) \right\} \implies \\ \sum_{k=0}^l A_k \mathcal{L}^- \left\{ \mathbf{x}_i^{(k)}(t) \right\} &= \sum_{k=0}^m B_k \mathcal{L}^- \left\{ \mathbf{x}_u^{(k)}(t) \right\} \implies \\ \left(\sum_{k=0}^l A_k s^k \right) \mathbf{X}_i^-(s) &= \left(\sum_{k=0}^m B_k s^k \right) \mathbf{X}_u^-(s) \end{aligned}$$

при свим почетним условима једнаким нули

$$\mathbf{X}_i^-(s) = \left(\sum_{k=0}^l A_k s^k \right)^{-1} \left(\sum_{k=0}^m B_k s^k \right) \mathbf{X}_u^-(s) \implies$$

$$\mathbf{W}(s) = \left(\sum_{k=0}^l A_k s^k \right)^{-1} \left(\sum_{k=0}^m B_k s^k \right). \quad (2.15)$$

На основу израза 2.14 и 2.15 види се да како преносна функција тако и преносна матрица не зависе од улазних и излазних величина, односно улаза и излаза (њихових Лапласових трансформација) већ само од коефицијената a_k, b_k односно A_k, B_k . Преносна функција система $W(s)$ односно преносна матрица система $\mathbf{W}(s)$ су облик математичког модела система који у себи садржи информације о особинама система.

2.2.2 Физичко тумачење преносне функције и преносне матрице система

Имајући у виду да је:

$$X_i^-(s) = W(s) X_u^-(s) \implies$$

1. Преносна функција система описује у комплексном домену комплексног броја s , закон по коме систем дејство улазне величине преноси на излазну величину у току времена.

2. $x_u(t) = \delta(t) \implies x_i(t) = i(t) \implies$
 $X_u^-(s) = 1, \mathcal{L}^- \{i(t)\} = I^-(s) \implies$
 $I^-(s) = W(s) \cdot 1 \implies$

$$W(s) = \mathcal{L}^- \{i(t)\}$$

тј. преносна функција система је лева Лапласова трансформација његовог јединичног импулсног одзива при свим почетним условима једнаким нули.

2.3 Фреквентна карактеристика и фреквентна матрица система

2.3.1 Фуријеова трансформација

Дефиниција 2.7 Фуријеова трансформација функције $x(t)$ у ознаци $\mathcal{F}\{x(t)\} = X(j\omega)$ је несвојствени интеграл:

$$\mathcal{F}\{x(t)\} = \int_{-\infty}^{\infty} x(t) e^{-j\omega t} dt$$

уколико он постоји. Имајући у виду да за функцију $x(t)$ важи да је:

$$x(t) = 0, \forall t < 0 \implies$$

$$\mathcal{F}\{x(t)\} = \int_0^{\infty} x(t) e^{-j\omega t} dt.$$

Став 2.8 Фуријеова трансформација је линеаран оператор:

$$\mathcal{F}\{\alpha_1 x_1(t) + \alpha_2 x_2(t)\} = \alpha_1 \mathcal{F}\{x_1(t)\} + \alpha_2 \mathcal{F}\{x_2(t)\}.$$

Став 2.9 Ако је функција $x(t)$ дефинисана, непрекидна и k -пута диференцијабилна и ако су сви почетни услови једнаки нули онда је Фуријеова трансформација k -тог извода функције $x(t)$ одређена са:

$$\mathcal{F}\{x^{(k)}(t)\} = (j\omega)^k \mathcal{F}\{x(t)\}, \quad x^{(r)}(0) = 0 \quad \forall r = 0, 1, \dots, k-1.$$

2.3.2 Фреквентна карактеристика и фреквентна матрица

Посматра се систем S приказан на слици 2.4.

Дефиниција 2.10 Фреквентна карактеристика система S у ознаци $F(j\omega)$ је количник Фуријеових трансформација његове излазне величине $x_i(t)$ и његове улазне величине $x_u(t)$ при свим почетним условима једнаким нули:

$$F(j\omega) = \frac{\mathcal{F}\{x_i(t)\}}{\mathcal{F}\{x_u(t)\}} = \frac{X_i(j\omega)}{X_u(j\omega)} \quad (2.16)$$

$$x_i^{(k)} = 0, \forall k = 0, 1, \dots, n-1; \quad x_u^{(k)} = 0, \forall k = 0, 1, \dots, m-1.$$

Из израза 2.16 \implies

$$X_i(j\omega) = F(j\omega) X_u(j\omega)$$

при свим почетним условима једнаким нули.

Посматра се систем \mathbf{S} приказан на слици 2.5.

Дефиниција 2.11 $F_{jk}(j\omega)$ је (j, k) -та парцијална фреквентна карактеристика система \mathbf{S} у односу на његову j -ту излазну величину $x_{ij}(t)$ и његову k -ту улазну величину $x_{uk}(t)$:

$$F_{jk}(j\omega) = \frac{X_{ij}(j\omega)}{X_{uk}(j\omega)}, \quad \text{при свим почетним условима једнаким нули} \implies$$

$$X_{ij}(j\omega) = F_{jk}(j\omega) X_{uk}(j\omega); \quad \forall j = 1, 2, \dots, N; \quad \forall k = 1, 2, \dots, M. \quad (2.17)$$

Очигледно, посматрани систем \mathbf{S} са слике 2.5 има $N \times M$ парцијалних фреквентних карактеристика.

Дефиниција 2.12 Фреквентна матрица система \mathbf{S} је $N \times M$ матрична функција од $j\omega$ чији је (j, k) -ти елемент његова (j, k) -та фреквентна карактеристика $F_{jk}(j\omega)$ и означава се са $\mathbf{F}(j\omega)$:

$$\mathbf{F}(j\omega) = \begin{bmatrix} F_{11}(j\omega) & F_{12}(j\omega) & \cdots & F_{1M}(j\omega) \\ F_{21}(j\omega) & F_{22}(j\omega) & \cdots & F_{2M}(j\omega) \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ F_{N1}(j\omega) & F_{N2}(j\omega) & \cdots & F_{NM}(j\omega) \end{bmatrix}. \quad (2.18)$$

На основу израза 2.17 и 2.18 следи:

$$\mathbf{X}_i(j\omega) = \mathbf{F}(j\omega) \mathbf{X}_u(j\omega)$$

при свим почетним условима једнаким нули.

2.3.3 Особине фреквентне карактеристике и фреквентне матрице система

Применом Фуријеове трансформације на једначину 2.13 добија се фреквентна карактеристика тог система:

$$F(j\omega) = \frac{\sum_{k=0}^m b_k (j\omega)^k}{\sum_{k=0}^n a_k (j\omega)^k} = \frac{r_1(\omega) + j i_1(\omega)}{r_2(\omega) + j i_2(\omega)} \implies \quad (2.19)$$

$$F(j\omega) = R(\omega) + jI(\omega)$$

где је:

$R(\omega) = \operatorname{Re} F(j\omega)$ – реални део фреквентне карактеристике

$I(\omega) = \operatorname{Im} F(j\omega)$ – имагинарни део фреквентне карактеристике.

$$R(\omega) = \frac{r_1(\omega) r_2(\omega) + i_1(\omega) i_2(\omega)}{r_2^2(\omega) + i_2^2(\omega)}$$

и

$$I(\omega) = \frac{r_2(\omega) i_1(\omega) - r_1(\omega) i_2(\omega)}{r_2^2(\omega) + i_2^2(\omega)}.$$

Експоненцијални облик фреквентне карактеристике је:

$$F(j\omega) = A(\omega) e^{j\varphi(\omega)}$$

при чему је:

$A(\omega) = |F(j\omega)|$ – амплитудно фреквентна карактеристика,

$\varphi(\omega) = \arg F(j\omega)$ – фазно фреквентна карактеристика.

На слици 2.6 је приказана једна тачка фреквентне карактеристике у фреквентној равни са њеним реалним и имагинарним делом као и њеним амплитудним и фазним делом.

Са слике 2.6 и на основу израза се добија да је:

$$A(\omega) = \sqrt{R^2(\omega) + I^2(\omega)} = \frac{\sqrt{r_1^2(\omega) + i_1^2(\omega)}}{\sqrt{r_2^2(\omega) + i_2^2(\omega)}},$$

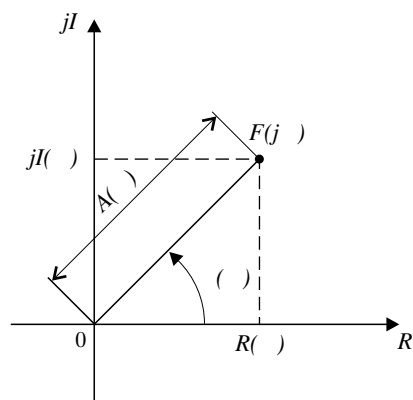
$$\varphi(\omega) = \arctan \frac{I(\omega)}{R(\omega)} = \arctan \frac{i_1(\omega)}{r_1(\omega)} - \arctan \frac{i_2(\omega)}{r_2(\omega)},$$

$$R(\omega) = A(\omega) \cos \varphi(\omega),$$

$$I(\omega) = A(\omega) \sin \varphi(\omega).$$

Без доказа се даје и следећа особина:

$$R(\omega) \equiv R(-\omega) \text{ – парна функција од } \omega,$$

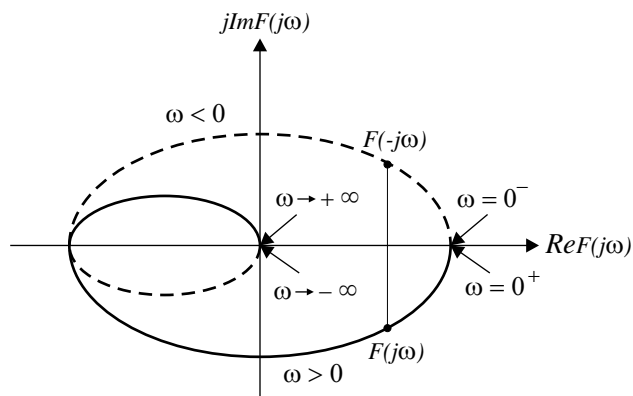
Слика 2.6: Једна тачка фреквентне карактеристике $F(j\omega)$ у фреквентној равни

$$I(\omega) \equiv -I(-\omega) \text{ — непарна функција од } \omega,$$

$$A(\omega) \equiv A(-\omega) \text{ — парна функција од } \omega,$$

$$\varphi(\omega) \equiv -\varphi(-\omega) \text{ — непарна функција од } \omega \implies$$

Део ходографа фреквентне карактеристике за $\omega \in [-\infty, 0)$ симетричан је делу ходографа фреквентне карактеристике за $\omega \in [0, +\infty)$ у односу на реалну осу, што је приказано на слици 2.7.

Слика 2.7: График фреквентне карактеристике који показује симетричност у односу на реалну осу F фреквентне комплексне равни

Литература

[1]